

MILAN KUNDERA

A nagy menetelés

1.

A giccs forrása nem más, mint a lét határozott igenlése.

De mi a lét alapja? Az Isten? Az ember? A harc? A szerelem? A férfi? A nő?

A vélemények e tekintetben különböznek, ezért giccsből is többféle van: katolikus, protestáns, zsidó, kommunista, demokrata, feminista, nacionalista, internacionalista.

A francia forradalom óta Európa egyik felét *baloldalinak*, míg a másikat *jobboldalinak* nevezik. Akár az egyik oldalt, akár a másikat szinte lehetetlen meghatározni olyan elméleti alapelvek segítségével, amelyekre támaszkodnak. Ezen nincs mit csodálkozni: a politikai mozgalmak nem racionális állásfoglalásra épülnek, hanem elgondolásokra, képekre, szavakra, archetípusokra, melyek együttvéve ilyen vagy olyan *politikai giccs*et alkotnak.

A Franzra mámorítóan ható Nagy Menetelés gondolata olyan politikai giccs, mely minden idők és irányzatok baloldali embereit egyesíti. A Nagy Menetelés a csodálatos, előre vivő út, út a testvériséghez, egyenlőséghez, igazságossághoz, boldogsághoz és még tovább, az összes akadályon át, mert akadálnak lennie kell, nélküle a menetelés nem nevezhető Nagy Menetelésnek.

Proletár diktatúra vagy demokrácia? A fogyasztói társadalom elvetése vagy a termelés növelése? Guillotine vagy a halálbüntetés eltörlése? Tökéletesen mindegy. Ami a baloldali embert baloldallivá teszi, az nem az ilyen vagy olyan elmélet, hanem abbéli képessége, hogy bármilyen elméletet a „Nagy Menetelés Előre” nevű giccs részévé tudja tenni.

2.

Franz természetesen nem a giccs embere. A Nagy Menetelés gondolata körülbelül olyan szerepet játszik életében, mint Sabináéban a két világító ablakról szóló dal. Vajon melyik politikai pártra szavaz Franz? Attól tartok, el sem megy szavazni és aznap inkább a hegyekbe rándul. Ami persze nem jelenti azt, hogy a Nagy Menetelés Franzot immár nem hatja meg. Szép volt álmodozni arról, hogy az ember részese az évszázadokon végigmasírozó menetnek, és ezt a szép álmod Franz sohasem felejté el.

Egy napon Párizsból telefonált a barátja, hogy menetet szerveznek Kambodzsaába, s hívta Franzot, csatlakozzon hozzájuk.

Kambodzsa akkoriban sorozatos csapások érték: amerikai bombázás, a hazai kommunisták őrzőgése, akik egy ötödével csonkították meg a kambodzsai nemzetet, végül pedig az országot megszállta a szomszédos Vietnam, mely abban az időben már maga is csak az oroszok eszköze volt. Kambodzsaiban éhínség dúlt, és orvosok híján tömegesen pusztultak az emberek. Az orvosok nem-

zetközi szervezete többször is követelte, hogy engedélyt kapjon az országban való tevékenységre, de ezt a vietnamiak sorra elutasították. A terv tehát az volt, hogy neves nyugati értelmiségiek gyalog menetelnek a kambodzsai határig, s ezzel a világ szeme láttára előadott nagy spektakulummal szabad belépést csikarnak ki az orvosoknak a megszállt területre.

Néhány nap múlva Franz a párizsi repülőtéren veszteglő hatalmas gépben ült. Rajta kívül húsz orvos és mintegy ötven értelmiségi (professzor, író, képviselő, énekes, színész és polgármester) volt a repülőgépen, akiket négyszáz újságíró és fotóriporter kísért.

3.

A repülőgép Bangkokban szállt le. Négyszázhetven orvos, értelmiségi és újságíró a nemzetközi szálloda nagytermébe tartott, ahol már további orvosok, színészek, énekesek és nyelvészek várták őket, jegyzetfüzettel, magnetofonnal, fényképezőgéppel és felvevőgéppel felszerelkezett újabb többszáz újságíró kíséretében. A terem végében dobogó állt, rajta hosszú asztal, s az asztal körül mintegy húsz amerikai, akik már megnyitották a nagygyűlést.

A francia értelmiségiek, akikkel Franz a terembe vomult, mellőzötteknek és megalázottaknak érezték magukat. A kambodzsai menetelés az ő ötletük volt, és egyszerre csak az amerikaiak a világ legtermészetesebb mosolyával átveszik az irányítást, ráadásul angolul beszélnek, és fel sem ötlük bennük, hogy holmi francia vagy dán esetleg nem érti őket. A dánok azonban réges rég elfelejtették, hogy egykor nemzetet alkottak, így aztán az európaiak közül csak a franciák emelték föl tiltakozó hangjukat. Annyira ragaszkodtak elveikhez, hogy tiltakozásukat nem voltak hajlandók angolul előadni, és anyanyelvükön fordultak a pódiumon ülő amerikaiakhoz. Az amerikaiak nyájas és egyetértő mosollyal reagáltak beszédükre, mert egy kukkot sem értettek belőle. A franciáknak végül nem volt más választásuk, angolul fogalmazták meg ellenvetésüket: „Miért beszélnek ezen a nagygyűlésen csak angolul, amikor franciák is vannak a teremben?”

Az amerikaiak felettébb elcsodálkoztak a furcsa ellenvetésen, de rendületlenül mosolyogtak, majd beleegyeztek, hogy az összes beszédet fordítsa valaki. Jó időbe telt, amíg tolmácsot találtak, és a gyűlés folytatódhatott. Ezután minden mondat angolul és franciául is elhangzott, úgyhogy a gyűlés kétszer annyi ideig tartott, sőt, ennél is tovább, mert a franciák, akik kivétel nélkül tudtak angolul, minduntalan megszakították a tolmácsot, helyreigazították és minden szó miatt civakodtak vele.

A nagygyűlés csúcspontjaként megjelent a dobogón a híres amerikai színésznő. Kedvéért újabb fotóriporterek és kameramanok tódultak a terembe, és a színésznő minden kiejtett szótagja után egy-egy gép csattant. A színésznő a szenvedő gyerekekről, a kommunista diktatúra barbár mivoltáról, az ember biztonságához való jogáról, a civilizált társadalom hagyományos értékeinek fenyegettségéről, az egyén sérthetetlen szabadságáról beszélt, meg Carter elnökről, akit mélyen elszomorítanak a kambodzsai események. Utolsó szavai sírásba fulladtak.

Ekkor felállt egy fiatal, rőtbauszú francia orvos és felkiabált a dobogóra: — Azért vagyunk itt, hogy gyógyítsuk a haldokló embereket! Nem pedig hogy

Carter elnököt dicsőítsük! Itt nem lesz semmiféle amerikai propaganda cirkusz! Nem azért jöttünk, hogy a kommunizmus ellen tiltakozzunk, hanem hogy betegeket gyógyítsunk!

A bajszoshoz további franciák csatlakoztak. A tolmács megrettent és nem merete lefordítani, amit mondanak. A dobogón ülő húsz amerikai ezért ismét rokonszenvtől áradó mosollyal nézett rájuk és többen egyetértően bólogtattak. Sőt, egyikük magasba lendítette az öklét, mert tudta, hogy a kollektív eufória pillanataiban az európaiak ezt így csinálják.

4.

De hát hogyan lehetséges, hogy baloldali értelmiségiek (mert a rótbajszú doktor éppen közülük való volt) hajlandók egy kommunista ország érdekei ellen menetelni, holott a kommunizmus mindaddig a baloldal szerves részének számított?

Amint a Szovjetuniónak nevezett ország gazzettei már botrányossá váltak, a baloldali ember két lehetőség közül választhatott: vagy leköpi eddigi életét és kilép a menetből, vagy (kisebb-nagyobb tétovázás után) a Szovjetuniót a Nagy Menetelés akadályai közé sorolja és tovább masíroz.

Hiszen már leszögeztük, hogy ami a baloldalt baloldallá teszi, az a Nagy Menetelés giccse. A giccs azonosságát nem a politikai hadviselés határozza meg, hanem a képek, a metaforák, a szótár. A szokás tehát megbontható, és indulhat a menet egy kommunista ország érdekei ellen. A szavak azonban nem helyettesíthetők más szavakkal. Felemelhető az ököl és megfenyegethető vele a vietnami hadsereg. Az viszont, hogy „szégyen a kommunizmusra!” már nem kiáltható a hadsereg arcába. A „szégyen a kommunizmusra!” ugyanis a Nagy Menetelés ellenségeinek a jelszava, és aki nem akarja elveszteni arcát, annak hűnek kell maradnia a giccse tisztaságához.

Mindezt csak azért mondom, hogy megmagyarázzam a félreértést a francia orvos és az amerikai színésznő között, aki egocentrikus lévén azt gondolta, hogy irigység vagy nőgyűlölet áldozata. A valóságban a francia kifinomult széperzékről tett tanúbizonyságot: a „Carter elnök”, „hagyományos értékeink”, „a kommunizmus barbár mivolta” szavak az *amerikai giccs* szótárából valók, és semmi közük a Nagy Menetelés gicciséhez.

5.

Másnap reggel mindnyájan autóbuszokba szálltak és átszelve egész Thaiföldet a kambodzsai határnak tartottak. Este megérkeztek a kis faluba, ahol cölöpökre épített viskókat béreltek számukra. Az áradásokkal fenyegető folyó arra kényszerítette az embereket, hogy a magasban lakjanak, míg alul, a cölöpök közt sertések szorongtak. Franz négy professzorral aludt egy helyiségben. Alulról disznóröfögés, oldalról a híres matematikus horkolása kísérte álmát.

Reggel ismét buszba ültek. Két kilométerre a határtól már tilos volt a járműforgalom. Csak egy keskeny út vitt innen a katonaság által őrzött határátkelőhelyig. A buszok itt megálltak. Amikor a franciák kiszálltak, megállapították, hogy az amerikaiak ismét megelőzték őket, és már felsorakozva várnak a menet élén. Nehéz pillanatok következtek. Megint előkerült a tolmács, parázs vita ke-

rekedett. Végül megállapodás született: a menet élére egy amerikai, egy francia, valamint a kambodzsai tolmácsnő került. Mögöttük mentek az orvosok, s csak utánuk a többiek; az amerikai színész a menet végén találta magát.

Az út keskeny volt és aknamező szegélyezte. Percenként ugyanabba az akadályba ütköztek: két szögesdrótos betonfal, köztük szűk átjáró. Kénytelenek voltak libasorban haladni.

Talán öt méterrel Franz előtt a népszerű német költő és popénekes menetelt, aki már kilencszázharminc háborúellenes songot és békedalt írt. Hosszú póznán fehér zászlót vitt, mely illett fekete szakállához és megkülönböztette a többiektől.

A hosszú menet körül fotoriporterek és kameramanok cikáztak. Csattogtatták és zümmöggették masináikat, előre szaladtak, megálltak, hátráltak, leguggoltak, majd ismét felálltak és loholtak előre. Időről időre elkiáltották valamelyik híres férfi vagy nő nevét, az illető bágyadtan feléjük fordult, s ők elsütötték a gépet.

6.

Valami lógott a levegőben. Az emberek lassítottak, hátra-hátra néztek.

Az amerikai színész, aki a menet végére került, úgy döntött, hogy elege van a megaláztatásból és támadásba lendül. Futásnak eredt. A jelenet olyan volt, mint mikor ötkilométeres síkfutásnál a futó, aki eddig kímélte az erejét és a boly végén helyezkedett el, hirtelen kitör és megelőzi az összes versenyzőt.

A férfiak zavartan mosolyogtak és utat nyitottak, hogy ne akadályozzák a nevezetes futónő győzelmét, a nők azonban kiabáltak: — Sorakozzon be! Ez nem a filmszillagok menete!

A színész nem hagyta magát megfélemlíteni, és öt fotoriporterrel meg két kameramannal a sarkában tovább futott.

Ekkor egy francia nő, a nyelvtudományok professzora csuklón ragadta és (irgalmatlanul rossz angolsággal) azt mondta neki: — Ez itt az orvosok menete, akik gyógyítani akarják a halálosan beteg kambodzsaiakat, s nem látványosság a filmsztárok számára!

A színész csuklója a professorasszony markában szorult; nem volt ereje kitépni magát. Azt mondta (kiváló angolsággal): — Pukkadjon meg! Száz ilyen menetben részt vettem már! A csillagoknak mindenütt mutatkozniuk kell! Ez a feladatuk! Ez erkölcsi kötelességük!

— Szart! — mondta a nyelvtudományok tanárnője (pazar franciasággal).

Az amerikai színész megértette, mit mondott, és sírva fakadt.

— Maradj így —, rikkantotta egy kameraman és a színész elé térdelt. A színész sokáig nézett a felvevőgép lencséjébe, és arcán peregtek a könnyek.

7.

A nyelvtudományok tanárnője végre eleresztette az amerikai színész csuklóját. Abban a pillanatban a fekete szakállú, fehér zászlós német énekes odakiáltott a színésznek.

Az amerikai színész soha életében nem hallott a német énekesről, de a megaláztatás pillanatában a szokottnál fogékonyabb volt a rokonszenv megnyil-

vánulására és odaszaladt hozzá. Az énekes átdobta a zászló rúdját a bal kezébe és átkarolta a színésznő vállát.

A színésznő és az énekes körül továbbra is fotóriporterek és kameramanok ugráltak. A neves amerikai fényképész lencsevégre akarta kapni mindkettőjük arcát zászlóstul, ami — tekintettel a hosszú rúdra — nem volt könnyű. Ezért futólépésben kihátrált a rizsföldre. Így történt, hogy aknára lépett. Robbanás dördült, és a fényképész cafatokra tépett testének darabjai szertefröccsentek, vérrrel permetezve az európai értelmiségieket.

Az elborzadt énekes meg a színésznő sóbálvánnyá dermedt. Aztán mindketten a zászlóra emelték tekintetüket. Foltos volt a vértől. A látványtól újfent elborzadtak. Majd félénken még néhányszor a zászlóra pillantottak és mosolyogni kezdtek. Különös és eddig ismeretlen büszkeség töltötte el őket, hogy az általuk vitt zászlót vér szentelte meg. Ismét kiléptek.

8.

A határt egy kis folyó képezte, mely azonban láthatatlan volt, mert másfél méter magas, hosszú fal húzódott a mentén, tetején a thaiföldi lövészeknek odakészített homokzsákokkal. A fal csupán egy helyen szakadt meg. Híd ívelt ott át a folyón. A menet résztvevőinek megtiltották, hogy a hídra lépjenek. A folyó túlsó partján, tökéletesen álcázott állásaiban ott volt a láthatatlan megszálló vietnami hadsereg. Ha valaki a hídra lépne, a láthatatlan vietnamiak biztosan golyózápport zúdítanának rá.

A menet tagjai sorra a falhoz járultak és lábujjhegyre emelkedtek. Franz a két homokzsák közti résbe kapaszkodott, hátha lát valamit. Nem látott meg semmit, mert egy fotóriporter, aki feljogosítva érezte magát, hogy elfoglalja a helyét, félrelökte.

Franz hátrapillantott. Egy magányos fa hatalmas koronájában, mint jól megtermett varjak csapata, hét fotóriporter ült a túlpartra szegezett szemmel.

Ekkor a tolmácsnő, aki végig a menet élén lépkedett, széles tölcsért illesztett ajkához, és khmer nyelven átkiabált a túlsó partra: orvosok érkeztek, akik engedélyt kérnek, hogy Kambodzsa területére léphessenek és orvosi segítséget nyújthassanak; akciójuk nem minősíthető politikai beavatkozásnak; csak az emberéletekért való aggodás hajtja őket.

A túloldalról hihetetlen csend válaszolt. Olyan tökéletes csend, hogy mindenkint szorongás fogott el. Mint holmi egzotikus rovarok éneke, csak a fényképezőgépek percegése hallatszott a csendben.

Franz egyszeriben úgy érezte, hogy a Nagy Menetelés elérte a végpontot. Európa körül szűkül a csönd határa, és a terület, melyen a Nagy Menetelés zajlik, csak parányi dobogó a bolygó közepén. A tömegek, melyek egykor a dobogó körül tolongtak, rég elfordították arcukat, és a Nagy Menetelés elszigetelve és nézők nélkül folytatódik. Igen, gondolja magában Franz, a világ érdektelensége dacára folytatódik tovább, de egyre idegesebb és hektikusabb lesz, tegnap a Vietnámot megszálló Amerika ellen, ma a Kambodzsát megszálló Vietnám ellen, tegnap Izraelért, ma a palesztinok mellett, tegnap Kubáért, ma Kuba ellen és mindig és mindenkor Amerika ellen, és bármikor a tömeggyilkosok ellen és másilyen tömeggyilkosságok mellett; Európa menetel, s hogy győzze az események iramát, és egyet se szalasszon el, mindinkább gyorsul a lépése, úgyhogy

a Nagy Menetelés immár ugrándozó, loholó emberek menetelése, a dobogó pedig egyre kisebb, míg egy napon kiterjedés nélkül való, pusztá pont lesz.

9.

A tolmácsnő másodszor is belekiabálta felhívását a szócsöbe. Megint mérhetetlen és végtelenül közönyös csend válaszolt.

Franz körülnézett. A túlpártiak hallgatása arculcsapásként ért mindenkit. Még a fehér zászlós énekes meg a színész is zavarban van, s nem tudja, mit tegyen.

Franz egyszer csak rádöbben, hogy mindnyájan nevetségesek, ő meg a többiek is, ez a felismerés azonban nem választotta el tőlük, nem fakasztott benne gúnyt, ellenkezőleg, most érzett irántuk csak igazán végtelen szeretetet, amelyet olyan ember láttán érzünk, akit elítéltek. Igen, a Nagy Menetelés a végéhez közeledik, de ez csak nem ok arra, hogy Franz elárulja? Az ő élete talán nem tart szintén a vége felé? Mulasson talán ezeknek az embereknek az exhibicionizmusán, akik a határig kísérték a bátor orvosokat? Mi mást tehetnek, mint hogy színházat játszanak? Van más lehetőségük, ami jobb ennél?

Franznak igaza van. Eszembe jut a szerkesztő, aki Prágában aláírásokat gyűjtött, hogy közkegyelmet harcoljon ki a politikai foglyoknak. A szerkesztő jól tudta, hogy akciója nem segít a foglyokon. Igazi célja nem az volt, hogy kiszabadítsa a foglyokat, hanem hogy megmutassa, vannak még emberek, akik nem félnek. Amint csinált, az színház volt. De más lehetősége nem adódott. Nem választhatott a tett és a színház között. Kétféleképp dönthetett: vagy színházat játszik, vagy semmit sem tesz. Vannak helyzetek, amikor az emberek arra vannak *ítélve*, hogy színházat játsszanak. Harcuk a néma hatalommal (a folyó túlpártján lévő néma hatalommal, a falba szerelt néma mikrofonokká változott rendőrséggel) egy színházi társulat harca, mely nekirontott a hadseregnek.

Franz megpillantotta barátját a Sorbonne-ról, amint felemelt öklével a túlsó partot megülő csendet fenyegeti.

10.

A tolmácsnő most kiabálta be felhívását a szócsöbe harmadszor.

A csönd, amit ismét válaszul kapott, hirtelen szilaj haraggá változtatta Franz szorongását. Közel állt a Thaiföldet Kambodzsától elválasztó hídhoz, és eszeveszett vágy fogta el, hogy felrohanjon rá, rettenetes átkokat kiáltozzon az égre, és a lövések iszonyú zenebonájában meghaljon.

Franz nem ismerhette el, hogy a Nagy Menetelés dicsősége egyenlő azoknak az embereknek a nevetséges hiúságával, akik részt vesznek benne, és hogy az európai történelem felemelő dübörgése elhal a csöndben, úgyhogy nincs többé különbség történelem és némaság között. Franz most mérlegre akarta tenni életét, bizonyítandó, hogy a Nagy Menetelés többet nyom a latban, mint a csend.

Csakhogy ember ilyesmit nem bizonyíthat be.

Ahelyett, hogy hagyta volna magát agyonlőni, Franz leszegte a fejét, és libasorban elindult a többiekkel az autóbuszokhoz.

Körtvélyessy Klára fordítása